

Essay

De vrolijke planner

Een essay over modernistische ficties en postmodern realisme

Een groep jonge onderzoekers aan de Wageningse leerstoelgroepen landgebruiksplanning, landschapsarchitectuur en sociaal-ruimtelijke analyse vertolkte de afgelopen jaren een postmodern gedachtegoed. Dit in tegenstelling tot de moderne traditie van de leerstoelgroepen en de opleiding 'Landschapsarchitectuur en ruimtelijke planning'. Met dit essay willen ze betogen dat er iets moet veranderen. Deze discussie gaat in hun ogen iedereen aan en niet alleen een wetenschappelijke elite. Het artikel is een aanzet tot kritisch denken en verder te kijken dan de inhoud van verplichte vakken.

Martijn Duineveld,

Promovendus leerstoelgroep Sociaal-ruimtelijke analyse Wageningen Universiteit

Martijn.Duineveld@wur.nl

Ronald van Ark,

DHV Management Consultants

ronaldvanark@wanadoo.nl

Kristof van Assche,

Assistant Professor Land Use Planning, Planning & Culture, St. Cloud State University (USA)

kvanassche@stcloudstate.edu

Postmodern, postmodernisme, postmodernisten

Misschien dat sommigen bij het lezen van bovenstaande woorden denken aan eclectische stijlen in de architectuur, aan alles na de moderne tijd of aan een postbedrijf dat modern wil zijn. Anderen associëren de woorden misschien met de filosofische stroming en de filosofen die regelmatig het etiket postmodern krijgen opgeplakt, zoals als Michel Foucault, Jacques Derrida, Jean-François Lyotard en Richard Rorty. Om verwarring te voorkomen zullen we nu meteen expliciteren wat we in deze tekst onder de termen postmodern, postmodernisme en postmodernisten verstaan. We gebruiken de woorden postmodern en postmodernisme als woorden die verwijzen naar een set van wetenschappelijke praktijken die zich op verschillende manieren onderscheiden van moderne tradities binnen de academische planologie. Het woord postmodernisten verwijst naar postmoderne planners.

We zullen hieronder betogen dat een postmoderne planningswetenschap niet alleen een noodzakelijk alternatief is voor de moderne benaderingen maar dat het ook betere en vrolijkere planologen oplevert, zowel voor de academische wereld als voor wat men ook wel aanduidt als de praktijk.

De moderne planner

Het zal de meeste planners niet ontgaan zijn dat er in de afgelopen jaren verschillende boeken en artikelen zijn gepubliceerd, die door sommigen postmodern of postmodernistisch genoemd worden. Ook in Wageningen lopen een aantal figuren rond die niet ophouden het postmodernisme te verkondigen. Om te begrijpen wat deze postmoderne planners onderscheidt van hun moderne

collegae zullen we eerst een aantal karakteristieke schetsen van de moderne planner. Of beter gezegd, we zullen een aantal dominante vooronderstellingen, waarop ze hun ideeën over planning baseren, uiteenzetten.

Moderne planners doen uitspraken over de wijze waarop de ruimte moet worden ingericht of over de wijze waarop het planningsproces kan worden vormgegeven. Daar is niets mis mee. Die ambitie delen ze met de postmodernisten. Waar wel wat mis mee is zijn de vooronderstellingen die schuilgaan achter de wetenschappelijke producten van de moderne planners.

De eerste vooronderstelling is het idee van het bestaan van een argumentatieve rationaliteit. Dat wil zeggen dat een proces zo kan worden vormgegeven dat beslissingen kunnen worden gemaakt door een goede en machtsvrije afweging van rationele argumenten. De beste argumenten zijn dan doorslaggevend voor het besluit. Het idee vrij van macht argumenten te kunnen uitwisselen wordt door tal van auteurs binnen verschillende wetenschappelijke disciplines nog steeds als uitgangspunt genomen. Dit alles in navolging van een van de laatste modernistische filosofen, Jürgen Habermas.

De tweede, met de eerste samenhangende vooronderstelling, is het idee dat er zoiets bestaat als rationeel te bepalen goede plannen en planningsprocessen. Sommige planologen gaan er daarbij, soms onbewust, vanuit dat zij over de kennis beschikken om te bepalen wat goed is voor de mensen en de ruimte en wat niet. Deze planners gaan er vanuit dat er eenduidige problemen zijn in de ruimte, eenduidige waarderings van ruimte, en dat daar idealiter eenduidige oplossingen voor zijn. Kortom, er wordt verondersteld dat problemen door een

kleine groep experts kunnen worden gesignaleerd en opgelost.

Een derde vooronderstelling, die eveneens met de voorgaande twee samenhangt, is het geloof in maakbaarheid, dat sommige modernistische planners hebben. De door de planners gesignaleerde problemen kunnen worden opgelost met de door hun gefabriceerde gereedschappen. Er bestaan vele modellen en technieken die op zogenaamde wetenschappelijke gronden zijn gebaseerd. In de planning (maar ook in de bestuurskunde) wordt dan ook vaak gesproken over beleids-/planningsinstrumenten en sturingsmodellen, alsof de overheid (c.q. planners) hiermee de maatschappelijke ontwikkelingen naar haar hand kan zetten. In de dagelijkse praktijk blijkt dit niet eenvoudig¹.

Toch staat men nauwelijks stil bij de vraag waarom die modellen of instrumenten niet altijd evengoed werken, maar worden steeds weer nieuwe modellen en nieuwe instrumenten verzonnen in de hoop dat deze wel voldoen. Want de echte modernisten hebben een rotsvast geloof in vernieuwing en vooruitgang en geloven stellig in het oplossend vermogen van de wetenschap. Zo stellig dat postmoderne opvattingen, die wel een verklaring bieden voor het falen van al die modellen en instrumenten, vaak bij voorbaat worden afgeschoten.

De postmoderne planners

Postmoderne planners zijn realisten. Zij onderscheiden zich van hun moderne collegae doordat zij wetenschappelijke ideeën over wat planning is liever niet baseren op modellen, theorieën en gereedschappen, die zijn ingegeven door wenselijkheid en academische dwalingen in plaats van realisme. De postmoderne planners geloven in de analyse van plan-

ningspraktijken als basis voor verdere concept- en theorievorming. Dat wil zeggen dat de postmoderne planners actuele planningspraktijken analyseren en daarop hun uitspraken baseren over hoe planning werkt.

Uit de postmoderne analyses van planningspraktijken blijkt ondermeer dat mensen er totaal verschillende ideeën over de werkelijkheid op na kunnen houden. Kennis over de werkelijkheid, de gesignaleerde problemen en de geopperde oplossingen zijn geen gegeven maar worden geproduceerd in een discours². De werkelijkheid, de gesignaleerde problemen en de geopperde oplossingen zijn contingent; dat wil zeggen dat ze evengoed anders kunnen zijn. Hierin spelen bijvoorbeeld een veranderende beschouwing in de tijd en de dynamische aard van werkelijkheid, problemen en oplossingen een rol. Daardoor ontstaan focuspunten en blinde vlekken.

Beslissingen kunnen dan ook niet op rationale argumenten worden gebaseerd omdat rationaliteit, in tegenstelling tot wat sommige modernistische denkers geloven, niet constant is over tijd en plaats. De discoursen, politieke arena's en wetenschappelijke disciplines waarbinnen de argumenten ontstaan, kennen hun eigen rationaliteiten. Argumenten bestaan, maar zijn alleen rationeel binnen een werkelijkheid die door mensen op een min of meer dezelfde wijze wordt geconstrueerd. Hieruit volgt dat wat rationeel is voor groep X op moment 1, dat niet hoeft te zijn op moment 2, of voor groep Y op moment 1 en/of 2. Een afweging van argumenten is dus veelal het vergelijken van appels met peren.

Analyses van planners zoals Bent Flyvbjerg (1998; 2002), Jean Hillier (2002), en Maarten Hajer (Hajer en Wagenaar, 2003) en die van onszelf (Van Ark,

2005; Duineveld, 2004; Van Assche, 2004) hebben ons geleerd dat planning moet worden gezien als een machtsspel waarin verschillende groepen mensen om de ruimte strijden. Mensen handelen in verschillende discoursen, en tussen mensen en hun ambities vindt er een constante strijd plaats over de door hun gewenste omgang met de ruimte. Hoewel deze visie op planning niet altijd strookt met de idealen, theorieën en concepten van sommige moderne planners, politici en wetenschappers, is het wel een meer waarheidsgetrouwe afspiegeling van de werkelijkheid.

Argumenten spelen een rol in de machtsspelletjes om de ruimte. Ze spelen echter niet de rol die ze volgens modernistische benaderingen zouden (moeten) spelen. Argumenten worden in debatten door groepen mensen zeer pragmatisch ingezet om hun doelen te bereiken. De inhoud van het argument en de aanspraak die het maakt op een veronderstelde universele rationaliteit is in de praktijk niet zelden van ondergeschikt belang aan het resultaat dat met de ingezette argumenten geboekt kan worden. Dit mechanisme geldt ook voor planners zelf die actief zijn in de strijd om de ruimte. De analyses van de postmoderne planners leren ons dat de rationale argumenten van planners niet zomaar kunnen worden afgewogen, opgeteld en geïntegreerd. Toch worden de argumenten regelmatig ingezet als "*A way of disguising political objectives behind the façade of a neutral and scientific expertise*", zoals Byrne het verwoordt (Byrne, 2003). Planners en anderen gebruiken de schijn van objectiviteit als strategisch middel in de strijd om de ruimte.

Postmoderne planners zetten aldus een ander en realistischer beeld neer over het gebruik van rationaliteit in de ruimtelijke ordening. Hun analyses leren dat

de wereld een stuk minder maakbaar en stuurbaar is dan de instrumenten en modellen van de modernisten doen vermoeden en dat veel problemen niet de problemen in de ruimte zijn, maar veeleer de problemen van specifieke belangengroepen. Ze leren ons ook dat modernistische planners soms vergeten zijn dat ze ruimtelijke vraagstukken en problemen niet ontdekken maar zelf construeren. Zo is er door vele planners in de afgelopen jaren geroepen dat er te weinig ruimte is in Nederland. De oplossing: meervoudig ruimtegebruik. Flats boven snelwegen, natuur in de stad, een koe op het dak. Ondertussen wordt vergeten dat de helft van Nederland uit lege en kunstmatig, via subsidies, in stand gehouden weilanden bestaat.

Waarom de postmoderne planner zo vrolijk is

Nu kunnen we begrijpen waarop de postmoderne planner zo vrolijk kan zijn. De moderne planner creëert ficties. Deze zijn misschien heel wenselijk en politiek correct, maar doen geen recht aan de actuele planningspraktijken waarin overheden, burgers, politici, ambtenaren en instituties strijden om de ruimte. De moderne planner gelooft in maakbaarheid maar ondervindt constant de weerstand van actuele planningspraktijken. Deze zijn een stuk weerbarstiger en minder stuurbaar dan hij, verblind door zijn eigen ogenschijnlijk rationele illusies, kan vermoeden.

De postmoderne planner is zo vrolijk omdat hij door zijn analytische blik realistisch is over wat kan en wat niet kan. Als hij gaat plannen, dan baseert hij zijn planningstechnieken op kennis van het echte leven en probeert niet constant onmogelijke theorieën, modellen en concepten te produceren en te reproduceren

die niet meer zijn dan mooie, academische ficties. Hij kan zich zowel staande houden in de academische wereld als in de praktijk, omdat zijn analyses bijdragen aan kennisvorming over planning en hij de praktijk heeft leren kennen en niet de modernistische ficties daarover.

Tot slot

Omdat in het Wageningse onderwijs het postmoderne denken nog in de kinderschoenen staat hierbij een paar doe het zelf literatuurtips om een postmoderne planner te worden. Lees en vergelijk:

- (Foucault, 1988)
- (Rorty, 1993)
- (Allmendinger, 2001)
- (Foucault, 1994)

Noten

¹ Voorbeelden hiervan worden beschreven in het artikel van Van Ark, elders in deze TOPOS.

² Een discours is een manier van spreken, denken en handelen dat wordt geproduceerd binnen een bepaalde academische, beleidsmatige en/of alledaagse context.

Literatuur

Allmendinger, P. (2001) *Planning in postmodern times*. London: Routledge
 Ark, R. van (2005), *Planning, contract en commitment: naar een relationeel perspectief op gebiedscontracten in de ruimtelijke planning*. Delft: Eburon
 Assche, K. van (2004) *Signs in time. An interpretive account of urban planning and design, the people and their histories*. Wageningen: Wageningen Universiteit
 Byrne, D. (2003), *Complexity Theory and Planning Theory: A Necessary Encounter*. *Planning Theory* 2: 171-178.
 Duineveld, M. (2004), *Bedankt voor de bloemen. Over machtige burgers, bloemen en bakstenen*. In: Hans Venhuizen (ed.), *Geest en grond*. Rotterdam:

Bureau Venhuizen

Flyvbjerg, B. (1998), *Rationality and power: democracy in practice*. Chicago: University of Chicago Press.

Flyvbjerg, B. (2002), *Bringing Power to Planning Research. One Researcher's Praxis Story*. *Journal of Planning Education and Research* 21: 353-366.

Foucault, M. (1988) *De orde van het spreken*. Meppel: Boom

Foucault, M. (1994) *Power. Essential works of Foucault 1954-1984 Volume 3*

Hajer, M. en H. Wagenaar (eds.) (2003), *Deliberative policy analysis: understanding governance in the network society*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hillier, J. (2002), *Shadows of power: an allegory of prudence in land-use planning*. New York: Routledge.

Rorty, R. (1993) *Heidegger, Wittgenstein en pragmatisme. Essays*. Kampen: Kok Agora

Summary

In this article three young researchers in social geography, spatial planning and landscape architecture, oppose the suppositions of modern planning. According to their beliefs, argumentative rationality, the existence of good plans and the belief in malleability are fictitious. They claim a postmodern attitude is more realistic. Theory and concepts of this approach are based on analysis of planning practice. Knowledge, problems and solutions are part of a discourse and therefore are no given facts. Rationality differs with place and time. Planning is a struggle for space determined by power. Modern planners use the pretence of objectivity as a strategy in this struggle for space. Therefore modern planning is obstructed by the resistance of planning practice.